

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2022 • 191-205

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1175029

KLASİK EDEBİYATIMIZDA MÜNÂCÂT VE ABDULLAH BOSNEVÎ'NİN MENSUR ARAPÇA MÜNÂCÂTI

Munajat in Our Classical Literature and Prose Arabic Munajat of Abdullah Bosnevi

Yasin KARAKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslâmî Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Osmaniye, Türkiye.
Assist. Prof., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Divinity, Department of Islamic History, Osmaniye, Turkey.

ykarakus78@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-4446-0650>

Şehmus ÜNVERDİ

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Osmaniye, Türkiye.
Assist. Prof., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Divinity, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Literature, Osmaniye, Türkiye.

sehmusunverdi@osmaniye.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-0176-2109>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 14.09.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 07.12.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Yasin Karakuş, Şehmus Ünverdi)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

KLASİK EDEBİYATIMIZDA MÜNÂCÂT VE ABDULLAH BOSNEVÎ'NİN MENSUR ARAPÇA MÜNÂCÂTI

Munajat in Our Classical Literature and Prose Arabic Munajat of Abdullah Bosnevi

Öz

İnsanoğlu Allah'tan her türlü isteğini onun "Bana dua edin, kabul edeyim." emri üzerine dua yoluyla dile getirir. Bu istek dünyevi ve uhrevi birçok sebebe dayanmaktadır. Bu isteği dile getirirken de tüm samimiyeti ve acziyeti ile yüce Yaratan'ı çeşitli sıfatlarla metheder. Bu dile getirişlerin sanatsal bir ifade şekli de münâcât dediğimiz türlerdir. Bir sanat eseri olan ancak sanatçının sanat endişesini bir kenara koyarak tüm samimiyetiyle kaleme aldığı münâcâtlar, klasik edebiyatımızda pek çok sanatçı tarafından ya bir eserin içinde ya da müstakil olarak manzum ve mensur şekillerde yazılmıştır. Az sayıda örneğine rastladığımız mensur münâcâtlardan biri de Abdullah Bosnevî'nin Arapça kaleme aldığı müstakil münâcâttır. Abdullah Bosnevî, 17. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden olup "Şârih-i Füsûs" olarak meşhur olmuş ve doğduğu yere nispetle "Bosnevî" diye tanınmıştır. Çalışmamızda klasik edebiyatımızdaki münâcât türü, Abdullah Bosnevî ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilecek, Abdullah Bosnevî'ye ait olan Arapça münâcâtın tercümesi ve tahlili yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Edebiyat, Abdullah Bosnevî, Münâcât, Arapça, Tercüme.

Abstract

Mankind expresses all kinds of requests from Allah through prayer upon the command "Pray for me and I will receive it". This desire is based on many earthly and otherworldly reasons. While expressing this request, he praises Allah with various attributes. An artistic expression of these expressions is the genres we call munajat. Munajats have been written in verse and prose by many artists in our Classical literature, either in a work or independently. One of the prose munajats is the independent munajat written by Abdullah Bosnevî in Arabic. Abdullah Bosnevi, one of the 17th century Ottoman scholars, became famous as "Şârih-i Füsûs" and was known as "Bosnevi". In our study, brief information will be given about the type of munajat in our classical literature, Abdullah Bosnevi and his works, and the translation and analysis of the Arabic munajat belonging to Abdullah Bosnevi will be made.

Keywords: Classical Literature, Abdullah Bosnevi, Munajat, Arabic, Translation.

GİRİŞ

Dua, da'vet ve da'vâ kelimeleri gibi mastar olup çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek demektir. Aynı zamanda "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz" anlamında isimdir. Ayrıca Allah'a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslâm literatüründe ise Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Duanın ana hedefi insanın Allah'a halini arz etmesi ve O'na niyazda bulunması olduğu için dua, kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır. Dua, insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telâfisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Bir başka söyleyişle dua sınırlı, sonlu ve âciz olan varlığın sınırsız ve sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür.¹

Cenâb-ı Allah Kur'ân-ı Kerim'in pek çok yerinde insanlara bu köprünün kurulması için dua etmelerini emreder² ve dua edildiğinde de duaya karşılık vereceğini vadeder.³ İnsanoğlu isteklerini dua ederek dile getirirken de tüm samimiyeti ve acziyeti ile yüce Yaratan'ı çeşitli sıfatlarla metheder. Bu dile getirişlerin sanatsal bir ifade şekli de münâcât dediğimiz türlerdir.

Münâcât, genellikle "yalvarmak, yakarmak, dua ve tazarruda bulunmak" mânasında olup edebiyat terimi olarak daha çok Allah'a yakarış maksadıyla yazılmış manzum ve mensur eserleri ifade eder.⁴

Kur'an'da peygamberlerin dilinden birçok dua ve münacâta yer verilmiştir. Hatta ilk münâcât örneği olarak Hz. Âdem'in yeryüzüne indirildiğinde büyük bir pişmanlıkla yaptığı; "Ey Rabbimiz, kendimize haksızlık ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve merhamet etmezsen her hâlde zarara uğrayanlardan oluruz." (A'raf, 7/23) duası kabul edilir.⁵

Ayrıca hadis kaynaklarında da peygamberlerin münâcâtlarıyla ilgili birçok rivayete yer verilmiştir. İlk peygamber Hz. Âdem'den (a.s) son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar birçok münâcât-ı enbiyâ rivayet olunmuştur.⁶ Hz. Muhammed'in (s.a.v) bazı duaları münâcâtlara kaynak teşkil etmiş ve böylece münâcâtın ilk örnekleri İslâmiyet'ten sonra Arap edebiyatında görülmüştür. Hz. Ali'nin münâcâtı Arap edebiyatında türün ilk örneği olarak kabul edilir.⁷

Fars edebiyatında münâcât, "niyâyış" adıyla bilinmekte olup türünün ilk örnekleri X. ve XI. yüzyıllarda görülür. Manzum ve mensur münâcâtlar içerisinde Hâce Abdullah Herevî'nin (ö. 1089) eseri, tasavvufî Fars geleneğinde bu türün ilk örneği kabul edilir.⁸

Bir sanat eseri olan ancak sanatçının sanat endişesini bir kenara koyarak tüm samimiyetiyle kaleme aldığı münâcâtlar, klasik edebiyatımızda pek çok sanatçı tarafından ya bir eserin içinde ya da müstakil olarak manzum ve mensur şekillerde yazılmıştır. Az sayıda örneğine rastladığımız mensur münâcâtlardan biri de Abdullah Bosnevî'nin (ö. 1054/1644) Arapça kaleme aldığı müstakil münâcâttır. "Şârih-i Füsûs" olarak meşhur olan ve doğduğu yere nispetle "Bosnevî" diye tanınan Abdullah Bosnevî, özellikle tasavvuf başta olmak üzere pek çok alanda altmışın üzerinde eser veren 17. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden biridir. Çalışmamızın konusu olan münâcât Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) ile ilgili yazdığı bir eserin sonunda olup bizzat kendisi bu münâcâtı o eserin hatimesi olarak nitelemiştir.

¹ Osman Cilacı, "Dua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/529.

² Bu ayetlerden biri şudur: *Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Mümin 40/60: "Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim. Çünkü bana ibadeti bırakıp büyüklük taslayanlar aşağılanarak cehenneme gireceklerdir."

³ Bu ayetlerden biri şudur: el-Bakara 2/186: "Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiğin vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar."

⁴ Muhsin Macit, "Münâcât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/562.

⁵ Abdülhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, (Ankara:TDV Yayınları, 2011), 21.

⁶ Alparslan Kartal, "Bir Nebvî Gelenek Olarak Münâcât ve Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Yeni Bulunan Bir Münâcâtı", 13/2, (Winter 2018), 491-515, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13109>, ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

⁷ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 199.

⁸ Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 199.

Çalışmamızda klasik edebiyatımızdaki münâcât türü, Abdullah Bosnevî ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilecek, Abdullah Bosnevî'ye ait olan Arapça münâcâtın tercümesi ve tahlili yapılacaktır.

1. KLASİK EDEBİYATIMIZDA MÜNÂCÂT

Münâcât, edebî anlamda, Cenâb-ı Hakk'a yakarmak, yalvarmak, dua ve niyaz maksadıyla edebiyatımızın mesnevi, gazel, kaside, murabba, rubai, müseddes, müsemmen, kıt'a, müfred, terci-i bend, tekib-i bend gibi birçok nazım şekliyle yazılan, muhtevası Allah'a yakarış olan şiirler için kullanılan bir terimdir.⁹ Aslında kelimenin kökü "fııldamak" anlamındaki "necv" kökünden gelir ve "Cenâb-ı Hakk'a hitaben yazılan dua ve niyaz muhtevalı şiir" demektir.¹⁰ Edebiyatımızda münâcâtlar çoğunlukla manzum olarak yazılsa da nesir halinde söylenenlere de rastlanılmaktadır. Eşanlamlı olarak "tazarru-nâme" ve "yakarış" kelimeleri de bu tür yerine kullanılan kelimelerdendir.¹¹

Münâcâtlar, günahkârlık ve pişmanlık duygularının dile getirildiği eserlerdir. Günahkâr bir insanın Allah'ın inâyetinden başka sığınabileceği bir yeri yoktur. Bu sebeple şairler, Allah'ın bağışlayıcılığını ifade eden "Rahmân, Rahîm, Gaffâr, Muîn, Settâr, Kerîm" gibi isim ve sıfatlarını anarak arzularına nail olmayı umar; Allah'ın mağfiretini dile getiren âyet ve hadisleri vesile kılarak af talep ederler. Hz. Peygamber'in, ümmetine şefaate edeceğini hatırlatarak Allah'tan habibi hürmetine bağışlanmayı dilerler.¹² Münâcâtlarda konu edilen duygular müşterek olmakla beraber şairlerin tahsilleri, mizaç ve meşreplerinden kaynaklanan bazı farklılıklar da görülmektedir. Medrese tahsili görmüş şairlerde daha çok dinî kültürün yansıtıldığı, kimi yerlerde ise tefekkürün hikmete dönüştüğünü ve şiirin didaktik bir hüviyete büründüğü görülürken, tasavvuf erbabı şairlerin münâcâtlarında ise daha çok coşkulu bir ruh hali sezilmektedir.¹³ Çalışmamıza konu olan Abdullah Bosnevî'nin münâcâtı da tasavvufî bir münâcât olup eserde müellifin coşkulu ruh halini fazlasıyla görmek mümkündür.

Klasik edebiyatımızda birçok şair tarafından asırlar boyu münâcâtlar yazılagelmiştir. Müellifler, özellikle manzum bir esere besmele ile başladıktan sonra tevhid, münâcât ve na'tla devam eder. İslâmî eserlerde ortaya çıkan ve bir nevi gelenek haline gelen bu durumun bu kadar çok sayıda münâcât yazılmasına sebep olduğu söylenebilir. Hatta divan şairleri eserlerine tevhid ve münâcâtla başlamayı şeref kabul etmişlerdir.¹⁴ Divan veya mesnevilerinde münâcât bulunmayan şairler ise ya eserlerinin farklı yerlerindeki beyitlerle konuya temas etmiş ya da mensur eserlerinde bu eksiklerini gidermişlerdir. Münâcâtlar genel olarak manzum şeklinde yazılmakla beraber, az sayıda mensur örneklere de rastlamak mümkündür. Sinan Paşa'nın (ö. 1486) *Tazarru'nâme*'si bu türde yazılmış en muteber eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Türk edebiyatında münâcâtın ilk örnekleri, İslâmiyet sonrası ilk yazılı eserlerde görülür. Bunlardan biri olan ve 1069 yılında Yûsuf Has Hâcib tarafından yazılan *Kutadgu Bilig*'in içinde müstakil bir münâcât olmamakla beraber eserin girişinde bulunan tevhidde münâcât niteliği taşıyan beyitler vardır. Yine ilk İslâmî eserlerden Hoca Ahmed Yesevî'nin (ö. 1166) *Divan-ı Hikmet*'inin altıncı hikmeti de aynı zamanda bir münâcât örneğidir.¹⁵

Anadolu sahasında türün ilk örneği olarak Ahmed Fakih (ö. 1221) tarafından mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan münâcât bilinmektedir.¹⁶ Yine Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273) ve Sultan Veled (ö. 1312) de bu türün ilk örneklerini veren şairlerdir. Divan şairlerinin neredeyse tamamının divanlarında münâcât türünde şiirlere rastlamak mümkündür. Yüzyıllara göre bu türde en çok eser veren şairlere baktığımızda 14. yüzyılda Sultan Veled (ö. 1312), Yunus Emre (ö.

⁹ Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, 21.

¹⁰ Şemseddin Sâmî, *Kamûs-i Türkî* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 1407.

¹¹ Cemal Kurnaz, *Münâcât Antolojisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 1.

¹² Macit, *Münâcât*, 564.

¹³ Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 199.

¹⁴ Alim Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020), 451-452.

¹⁵ Macit, *Münâcât*, 564.

¹⁶ Ahmed Fakih, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerîfe*, Haz. Hasibe Mazıoğlu, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974), 31-33.

1320), Şeyhoğlu Mustafâ (d. 1340-ö. ?); 15. yüzyılda Ahmedî (ö. 1412), Ahmed-i Dâî (ö. 1421'den sonra), Süleymân Çelebi (ö. 1422), Şeyhî (ö. 1429'dan sonra), Kemal Ümmî (ö. 1475), Rûşenî (ö. 1487); 16. yüzyılda Hamdullah Hamdî (ö. 1503), Mihrî Hatun (ö. 1506), Nihânî (ö. 1519), Fuzûlî (ö. 1556), Muhibbî (ö. 1566); 17. yüzyılda Seyfî (Seyyîd Seyfullâh) (ö. 1602), Bahtî (ö. 1617), Hüdâyî (Azîz Mahmûd) (ö. 1628), Azmizâde Hâletî (ö. 1631), Nefî (ö. 1635), İsmetî (ö. 1665), Nâ'îlî (ö. 1666), Niyâzî-i Mısrî (ö. 1693); 18. yüzyılda Fenâyî (Bahtî) (ö. 1703), İsmâ'il Hakkı Bursavî (ö. 1724), Kureyşzâde Muhammed Fevzî (ö. 1738), Nahîfî Süleymân (ö. 1738), Sezâyî-i Gülşenî (ö. 1738), Cemâlî (Şeyh Muhammed Edirnevî Uşşakî) (ö. 1750), Esrar Dede (ö. 1797); 19. yüzyılda Selîm-i Sâlis (İlhâmî) (ö. 1808), Vehbî (Sünbülzâde) (ö. 1809), Selâmî (ö. 1813), Sûzî Ahmed (ö. 1830), Kuddûsî (ö. 1849) gibi şairleri görmekteyiz.¹⁷

2. ABDULLAH BOSNEVÎ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

XVII. yüzyılda yaşayan ve “Şârih-i Füsûs” olarak meşhur olan Abdullah Bosnevî, aklî ve naklî ilimlere vakıf bir Osmanlı âlimi olup aynı zamanda mutasavvıf bir şairdir. Hayatı hakkındaki muhtelif kaynaklarda yer alan bilgileri özetleyecek olursak şunları söyleyebiliriz:¹⁸

Bosna'da 992/1584 tarihinde dünyaya gelen Abdullah Bosnevî'nin tam adı Abdullah Abdî b. Muhammed er-Rûmî el-Bayramî olup ailesi hakkında kaynaklardaki bilgiler çok sınırlıdır. Doğduğu yere nispetle “Bosnevî” diye tanınmış, bunun yanı sıra eserlerinde “Abdî”, “Rumî” ve özellikle Bosna'da “Gaibî” mahlaslarını kullanmıştır. İlk eğitimini Bosna'da alan Bosnevî sonra İstanbul'a gelmiş, devrin ünlü âlimlerinden İslâmî ilimleri okumuştur. Daha sonra tasavvuf konularına ilgi duyarak Bursa'ya gitmiş, orada Bayramiye tarikatının Melâmîlik kolunun şeyhlerinden Hasan Kabadûz'a bağlanmıştır. Şeyh Abdülmecid Halvetî'den de yararlanan Bosnevî, Bursa'dan ayrılıp Hicaz ve Mısır'a gitmiş, daha sonra da hac yolculuğuna çıkmıştır. İlmî ve tasavvufî konulara hâkimiyeti sayesinde bir taraftan tasavvufî düşüncenin, diğer yandan Melâmîliğin bu bölgelerde tanınip yayılmasında etkili olmuştur. Hac dönüşü Şam'a uğramış, İbn-i Arabî'nin kabrini ziyaret etmiş ve bir süre kabrin civarında halvete girerek Şeyh-i Ekber'in manevî dünyasından feyz almıştır. Bosnevî daha sonra Konya'ya gelmiş ve Sadreddin Konevî'nin kabrini ziyaret etmiştir. Konya'da bulunduğu sırada hastalanarak 1054/1644 yılında Konya'da vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Sadreddin Konevî'nin türbesi yakınında toprağa verilmiştir.

Eserlerinin çoğu tasavvufî konularda olan Bosnevî, ilmî ve tasavvufî konulara hâkimiyeti sayesinde eserleriyle hem tasavvufî düşüncenin hem de Melâmîliğin tanınip yayılmasında etkili olmuştur. Özellikle İbn-i Arabî'nin eserlerini şerh etmeye, düşüncelerini yaymaya ve vahdet-i vücudun zor meselelerini açıklamaya çalışan Bosnevî'nin, hemen hepsinde derin manalar

¹⁷ Yüzyıllara göre münâcât yazan şairler ve yazdıkları münâcât sayıları için bkz. Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, 79-85. Münâcât türü hakkında daha fazla bilgi almak için ayrıca şu çalışmalara da bakılabilir: Yusuf Yıldırım, “Fazlullah Moral'in Münâcât-ı Bedîa Adlı Eseri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/2, (Haziran 2015), 81-110.; Adem Çalışkan, “Bir Tür Olarak Münâcât ve İbrâhim Şinâsî Efendi'nin ‘Münâcât’ının Tahlili”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43, (2016), 88-139.; Meliha Yıldırım Sarıkaya, “Halk Dilinde Bir Duâ Mecmûası: Bilâl Nûrî Münâcâtı”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, (2012); Seydi Kiraz - Mustafa Ramazan Yüksel, “Derviş Ahmed Gurbî'nin Yeni Bir Eseri: Risâle-İ Münâcât”. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, 14 [BAHAR 2021] (Nisan 2021), 16-38. <https://doi.org/10.28981/hikmet.889301>

¹⁸ Abdullah Bosnevî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında geniş bilgi almak için şu kaynaklara bakılabilir: Abdullah Bosnevî, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Ktp. nr. 9262; Ayşe Mine Akar, “Abdullah Bosnevî'nin Allah İsmi'nin Harfleriyle İlgili Bir Risâlesi: Tahlil, Tahkik ve Tercüme”, *dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, 7/13, (Bahar 2019), 258-283; Mehmet Akkuş - A. Yılmaz, Osman-zâde Vassaf *Sefine-i Evliya*, 3, (İstanbul: Kitabevi Yay. 2011); M. Malik Bankır, “Te'lif ve Tercüme Bir Eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevî”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 27, (2005), 155-168; Mustafa Kara, “Abdullah Bosnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay, 1998), 1/ 87. Abdullah Kartal, “Bursa'da Bosnalı Bir Melâmî Abdullah Bosnevî”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 6, (1994), 297-311. Abdullah Kartal, *Abdullah Bosnevî ve Merâtib-i Vücûd İle İlgili Bir Risalesi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1996); Abdülkadir Özcan, *Şakâik-i Numaniye ve Zeyilleri Vekâyü'l-Fudalâ*, 1. (İstanbul: Çağrı Yay. 1989); Sarı Abdullah Efendi, *Cevheretü'l-Bidaye*, Süleymaniye Ktp. Ayasofya No: 1786; M. Ali Uz, “Abdullah Bosnevî”, *Konya Ansiklopedisi*, (Konya: 2010), 1/5.; A. Fikri Yavuz - İ. Özen, *Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri*, 1, (İstanbul: Meral Yay. 1972); Mehmet Ünal, “Bosnevî, Abdullah (Rumi)”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (Erişim 13 Eylül 2022); Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. yüzyıl)*, (İstanbul: Osav Yay. 2001); Abdülkadir Yuvalı - Ali Aktan (hızl.), *Mehmed Süreyya Sicill-i Osmânî*, 3, (İstanbul: Sebil Yay. 1995).

bulunan, didaktik ve tasavvufla ilgili Türkçe, Arapça ve Farsça olarak yazılmış, bazıları birkaç varaklık risâlelerden oluşan yaklaşık altmışın üzerinde eseri vardır.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

1. *Tecelliyâtü Araisî'n-Nusûs Fî Manassâti Hikemi'l-Fusûs*: Bosnevî, Türk ve Arap edebiyatında "Şarihü'l-Fusûs" olarak tanınmasına neden olan Fusûs şerhini H. 1019 yılında tamamlamıştır. Fusûs şerhi ilk eseridir. Eseri "intifâ-ı nas ve ızhâr-ı ma'rifet-i hak" için Türkçe şerh etmeyi düşündüğünü, "kitabın hakikatini anlaşılır kılmak ve gizli manalara" işaret etmek üzere "vahdet-i vücudun" çeşitli sorunlarını mukaddimede kısmında on iki bölümde incelediğini söylemektedir. Eserin yazma kayıtları, Süleymaniye -Şehit Ali Paşa, nr. 1244, H. 1019; diğeri Süleymaniye-Şehit Ali Paşa, H. 1021 nr. 1246'dadır.

2. *Şerh-i Fusûs*: Fusûs adlı eserin Türkçe şerhinin Arap toplumunda meşhur olması üzerine Arap âlimleri bu eserin Arapça şerh etmesi için Bosnevî'ye müracaatta bulunmuşlardır. Bosnevî, bunun üzerine Fusûs'u Arapça olarak şerh etmiştir. Türkçe şerhe yakın bir çeviri olan bu eserin nüshası Süleymaniye - Şehit Ali Paşa, nr. 1247'dedir.

3. *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*: Abdullah Bosnevî'nin bir ahlak ve tasavvuf eseri olan Şerh-i Cezire-i Mesnevî'si, edebiyatımızda bir gelenek halini almış olan şerh edebiyatına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Klasik mesnevi tarzında tertip edilmiş olan eser, 8673 beyitten ve otuz üç bölümden meydana gelmektedir. Mesnevi, aruzun en çok kullanılan vezni olan fâilâtün/ fâilâtün / fâilün kalıbıyla yazılmıştır. 1629'de IV. Murat döneminde yazılmış olan Şerh-i Cezire-i Mesnevi'nin birçok nüshası vardır. Bunlardan biri de Beyazıt Devlet Kütüphanesi 9262 numarada kayıtlıdır ve 239 varaktan oluşmuştur.

4. *Gülşen-i Râz-ı Arifân Fi Usul-i Râh-i İrfân*: Ayet ve hadisleri başlık yaparak varlığın vücuda gelişini nazm ile anlatan Türkçe bir eserdir.

5. *Kasidetü Abdülmecid es-Sivasî*: Abdülmecid Sivasî'nin kasidesinin şerhidir.

6. *Şerhu Kasidetü'l-Münferice*: Türkçe bir şerhtir.

7. *Şerh-i Beyt-i Mesnevi*: Mesnevi'nin bir beytini şerh etmiştir.

Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesinde şu edebî eserleri vardır: *Kaside*, İzmir, 802/6; *Risâle-i Nûn*, Haşim Paşa, 21/11; *Kaside*, Halef Efendi ilavesi, 142/2; *Kaside-i Yâiye*, Esad Efendi, 3796/14; *Kaside fî Menakıb-ı Enbiya*, Kılıç Ali Paşa, 1037/13; *Münâcât*, Esad Efendi 326/2 ve Ayasofya, 2077/2.

3. MÜNÂCÂTIN NÜSHA VE MUHTEVA TAHLİLİ

3.1. Nüsha Tavsifi

Abdullah Bosnevî'nin münâcâtının tespit edebildiğimiz iki nüshası vardır. Biri Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 326/2'de, diğeri Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2077/2'dedir. Esad Efendi nüshasının olduğu mecmuada Bosnevî'nin *Metaliu'n-Nûri's-Seniyyi el-Mebni an Tahâreti Nesebi'n-Nebiyyi'l-Arabi* adlı eseri de mevcuttur ve münâcât bu eserin hemen sonunda olup sanki devamı niteliğindedir. Eser, mecmuanın 43a – 44b varakları arasında olup ta'lik hatla, siyah mürekkeple yazılmıştır. Ayasofya nüshasının olduğu mecmuada ise Bosnevî'nin münâcât dışında beş eseri daha vardır.¹⁹ Bu eserlerden ilki *Metaliu'n-Nûri's-Seniyyi el-Mebni an Tahâreti Nesebi'n-Nebiyyi'l-Arabi* adlı eseridir ve münâcât da hemen bunun devamında gelmektedir. Yani her iki mecmuada da münâcât, söz konusu eserin hemen arkasında yer almaktadır. Bu nüsha mecmuanın 44b-46a varakları arasında olup güzel okunaklı bir ta'lik hatla,

¹⁹ Abdullah Bosnevî'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 2077'de bulunan eserleri şunlardır: *Metaliu'n-Nûri's-Seniyyi el-Mebni an Tahâreti Nesebi'n-Nebiyyi'l-Arabi*, Ayasofya 2077/1; *Münâcât*, Ayasofya 2077/2; *Şerhu li-ba'zi'l-Kelam Müeyyed el-Cüdi fî Şerhi'l-Füsûsü'l-Hikem*, Ayasofya 2077/3; *Kitâbu Sırri'l-Hakâyıkü'l-İlmiyye fî Beyâni'l-A'yâni's-Sâbite*, Ayasofya 2077/4; *Kasidetü Abdülmecid es-Sivasî*, Ayasofya 2077/5; *Şerhu Kasidetü'l-Münfrice*, Ayasofya 2077/6.

siyah mürekkeple, besmele ve hamdeleden sonraki asıl konuya giriş kelimesi ile son kelime sürh mürekkeple yazılmıştır.

3.2. Muhteva Tahlili

Abdullah Bosnevî'nin, aklî ve naklî ilimlere vakıf bir Osmanlı âlimi ve aynı zamanda mutasavvıf bir şair olduğunu söylemiştik. O, ilmî ve tasavvufî konulardaki hâkimiyeti sayesinde eserleriyle tasavvufî düşüncenin gelişip yayılmasına katkı sağlamıştır. Bu eserinin de gerek kullanılan söz varlığı gerekse eserin üslubundan aynı amaç doğrultusunda yazıldığı açıkça görülmektedir.

Münâcâtın ne zaman kaleme alındığı bilinmemekle birlikte, münâcâta geçen "Geçici süflî işlere dalan nefsin ve bulunduğum haldeki fani hayat işlerinin etkisi olmadan," ifadesinden bu ve bundan önceki eserini ömrünün sonlarına doğru yazdığını söyleyebiliriz.

Bosnevî, münâcâta besmele ve hamdele ile başlayarak kısa bir girizgâh yapmıştır. Sebeb-i telif olarak da kabul edebileceğimiz bu bölümde müellif, "Bu, yukarıda geçen nurlu bölümlerin özünü içeren ilahî münacattır. Güzel sonu ümit ederek münacatı bu eserin hâtimesi kıldım." diyerek bu münâcâtı bir önceki eserinin hatimesi olarak nitelemiş ve bunun güzel bir son olacağını ümit etmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere münâcât, Bosnevî'nin *Metaliu'n-Nûri's-Seniyyi el-Mebni an Tahâreti Nesebi'n-Nebiyi'l-Arabi* adlı eserinin hemen sonunda olup sanki onun devamı niteliğindedir. Söz konusu eser, Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) ebeveyninin Müslüman olduğunu ispat etmek için yazılan bir eserdir. Ayrıca münâcâtın geneline baktığımızda hemen her cümlede Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) övgüsünün yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla münâcât, müellifin dediği gibi kendinden önceki eserin bir nevi hatimesidir denilebilir. Münâcâtını sabah güneşine benzeten müellif, böylece eserinin, aynı zamanda kendisinin, aydınlığa kavuşacağını da ümit etmektedir.

Bosnevî, Allah'a seslenerek başladığı münâcâtın daha ilk cümlelerinde "amâ, cem', madde-i 'amâiyye, unsur-ı a'zam" gibi çok derin manalar içeren tasavvufî kavramlar kullanır. Bosnevî, bu kavramları Füsüs şerhinin mukaddimesinde on iki bölüm halinde açıklamaktadır.²⁰ Bu tür kavramları eser boyunca görmek mümkündür. Öncelikle münâcâtında söyleyecekleri için bazı varlıkları şahit tutar. Bunlar başta Cenâb-ı Allah olmak üzere Allah'ın isimleri, unsur-ı a'zam, ahadiyyet mertebesindeki birliğin koruyucu bekçileri; ruhlar âleminde yardım, cömertlik vesilesi ve varlıkların feyiz rabitası olanlar; Kalem-i a'lâ, Levh-i Mahfuz, Arş-ı Azîm, Kürsü, ruhanilerden arşı taşıyanlar, Kerûbiyyîn melekleri, Mukarrabîn meleklerin ruhları, Resul ve enbiyaların, kâmil evliya ve müminlerin ruhlarıdır. Sonra yine birtakım tasavvufî kavramlarla Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) nereden, nasıl ve niçin bu dünyaya geldiğini anlattığı önceki eserini neden yazdığını ifade eder.

Müellif, bundan sonraki cümlelerinde Hz. Peygamberimizi (s.a.v.) övmeye başlar. Cenâb-ı Allah'ın Kur'an'da "Sen yüce bir ahlak üzeresin."²¹ ayeti ile onu övdüğünü söyleyerek yazacaklarının da bu övgüye layık olmasını ister. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) rütbesine hiçbir rütbenin eşit olamayacağına ve hiçbir rütbenin de onun kadar yüce olmadığına inandığını, buna şahitlik ettiğini söyleyerek bu münâcâtı bu inançla yazdığını ve huzura getirdiğini söyler. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'ın ilminin tayinlerinden ilki olduğuna, onun nuruyla varlık vücudunun bütün tayinlerinde, bütün varlık mertebelerinde ve cömertlik ve yücelik derecelerinde yol aldığına şahitlik ettiğini söyler ve buna da Allah'ı şahit tutar. Burada Allah'tan bir isteği vardır ki o da yazmış olduğu eserde anlattığı konuların ruhanî ve cismanî tüm varlıklar tarafından görülmeleri ve kıyamet günü bu eserde anlattığı hidayet ve irşat konularında şahitlik etmeleri için onları Rahmâniyyet arşına yükseltmesidir. Ayrıca bu anlattıklarında bir eksikliği/kusuru olursa bunu kasten yapmadığını belirterek bundan dolayı Allah'ın affına sığınır.

²⁰ Bu bölümler için bkz.: Abdullah Bosnevî, *Tecelliyât-ı Arâisu'n-Nusûs fî Manassâti Hikemi'l-Fusûs*, (İstanbul: Matbâyi Âmire, 1290/1874), 7.

²¹ el-Kalem 68/4: "Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."

Münâcâtın devamında müellif, kendisi ve ailesi için Cenâb-ı Allah'tan birtakım isteklerde bulunur. Bunların başında Hz. İbrahim (a.s.) peygamberin sabah akşam kendisi ve zürriyeti için istediği hususlar gelmektedir.²² Dünya ve ahirette feyz isteyen müellif, kendisini ve oğullarını büyük tehlikelerden, bilinmeyen yazgılardan, hissî suretlere ibadet etmekten ve manevî ahvâlin tağutlarından korumasını ister. Kıyamet günü amel defterinin peygamberlere inen yoldan verilmesini isteyen müellif, Allah'a hamd ettikten sonra Hz. Peygamberimize (s.a.v.) salat ve selam getirerek münâcâtını bitirir.

4. MÜNÂCÂTIN TERCÜMESİ²³

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Rahîm ve Raûf olan Efendimiz Muhammed'e salat olsun. Bu, yukarıda geçen nurlu bölümlerin²⁴ özünü içeren ilahî münâcâttır. Güzel sonu ümit ederek münâcâtı bu eserin hâtimesi kıldım.

Münâcât, Allah'a hamdolsun ki, kuşluk güneşinin aydınlığı gibi parlayan bölümlerde geldi/başladı.

Ey Allah'ım! Münâcât (da) şu şekildedir: Ben, 'amâ²⁵ ve cem²⁶ mertebelerinde seni ve önde gelen isimlerini (eimmâ mine'l-esmâ²⁷) şahit tutuyorum. Feyz-i kadîm ile madde-i 'amâiyede²⁸ yarattığın unsur-ı a'zamî²⁹ şahit tutuyorum. En kadîm feyz ile kâmil insan maddesinde yarattığın en yüce unsuru şahit tutuyorum. Ahadiyyet/birlik mertebesinde hazır olan zâtî birliğin koruyucu bekçilerini; ruhlar âleminde yardım, cömertlik vesilesi ve varlıkların feyz rabitası olanları şahit tutuyorum. Kalem-i a'lâ olarak isimlendirilen ilk akli şahit tutuyorum. İmlâ ve inşâda değişim ve silinmekten korunan Levh-i Mahfuz'u, Rahmân'ın istivası olan yüce arşı/Arş-ı Azîmi, kıldemin mekânı olan yüce Kürsü'yü, ruhanilerden arşını taşıyanları şahit tutuyorum. Senin sırlarını koruyan Kerûbiyyîn³⁰ melekleri, yedi göğü imar eden Mukarrabîn meleklerin ruhlarını, Resul ve enbiyaların, kâmil evliya ve müminlerin hepsinin ruhlarını, semavî ulvî suretleri ve arzî süflî suretlerin hepsini şahit tutuyorum ki;

Nebin Muhammed (s.a.v.) ve şeref ve keremin hakiki suretini, onun el-cem'i'l-'amâî'den zâtî, cem'î bir olan tecelli yoluyla gönderilişini; onun gaybî mertebelerden ve rûhî âlemlerden senin yüce kudsî cenabının ve yüce birliğinin huzurunda küllî mazharî mertebede ve beşerî surette tayin edilmesine geçişini açıklayan bu nurdan bölümleri, zuhur-ı küllî ve tecellide hazret-i vücûbunun ve kendisi için zâtî ehadiyyette ve hazret-i ilmiyyeyi etkileyen gaybî cevri hazinelerde gizli olan hazret-i esmâiyye kapılarını açtığın mazhar-ı kemâlîde şühûd rütbesinin, Muhammedî

²² Hz. İbrahim'in (a.s.) şu şekilde dua ettiği rivayet edilir: "Ya Rabbi, bu gün yeni ve cedid bir gündür. Onu güç ve kudretinle benim için feth eyle; ibadet, mağfîret ve rızan ile bitir. Bugün içinde kabul buyuracağın bir iyiliği bana nasip et. Onu benim için rızık eyle, arttır ve çoğalt. Bugün içinde bir yaramazlık işlersem onu dahi bana mağfîret eyle. Sen Gafur, Rahim, Vedud ve Kerim'sin." Bkz.: Yasın Karakuş, *İhyâ'dan Hikmetler*, (İstanbul: DBY Yayınları, 2021), 67.

²³ Metnin tercümesinde Ayasofya nüshası esas alınmış olup diğer nüshadaki farklar Arapça metnin dipnotlarında gösterilmiştir.

²⁴ Yukarıdaki esere atfen. Zira eser *مطلع* adı verilen bölümlere ayrılmıştır.

²⁵ 'Amâ, ahadiyyet mertebesidir. Seyyid Şerif Cürcânî, *Ta'rifât-Tasavvuf İstılahları Sözlüğü*, Terc. Abdülaziz Mecdi Tolun, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014), 45.

²⁶ Cem', "bütün eşya ve varlıkların Allah sayesinde mevcut olduklarını görme" şeklinde açıklanmıştır. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1991), 112.

²⁷ Eimmâ mine'l-esmâ: Bunlarla kastedilen Allah'ın "Hay, Âlim, Mürid, Kâdir, Semî', Basîr ve mütekellim" isimleridir. Uludağ, 155.

²⁸ Tasavvufta "mana âlemi" ya da "Hazret-i Amaiyye" olarak ifade edilen Muhammedî hakikat, kalem, levh, tabiat ve varlık olarak Âdem'e varıncaya kadar tüm cismin hakikatlerini kapsar. Teferruat ve çokluk itibarıyla Hazret-i Amaiyye, sıfatla ilgili yedi ismin hakikatini içerir. Bunların en kapsamlısı "hayat"tır. Sonra nebi ve resullerin, kutup adı verilen kâmil insanların ve yedi abdalın hakikatlerini içerir. Bunların tümü Muhammedî hakikatin tafsilidir. Bkz. İbn Arabî, *Futuhât*, I/s.345 vd.; İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti*, haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul:1977), 161, 246.

²⁹ el-Unsûru'l-A'zam, Bütün cisimler arasında müşterek olan heyûlâ için kullanılan isimdir. (Zafet Erginli vd., *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006), 112. Heyula ise Tasavvuf ilminde kendisinde suretlerin zuhur ettiği şey olarak tanımlanmıştır. (Uludağ, 220.)

³⁰ el-Kerûbiyyûn Cebrail, Mikail ve İsrâfil gibi Allah'a yakın olan meleklerle verilen isimdir. Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît/Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, Terc. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 1/639.

küllî zuhurun ve kendisi için bütün ulvî ve süflî âlemleri yarattığın cem'î zâtî birliğin gerektirdiği şekilde yazdım.

Ve yine vech-i kerîmine ayna kıldığın ve nur-ı kadîm ile cem'i esmâî için tam mazhar eylediğin cem'i zâtî birliğin gerçekleşmesi için yazdım.

(O öyle biri ki, sen) Cömertlik sahibinden yardım ve feyiz, birliğin nuru ve şahitlerde devamlılığı ve ârâzı gerektiren ubudiyet cihetiyle "Sen yüce bir ahlak üzeresin."³¹ sözünle (ona) dikkat çektin.

(Münâcâtı) Geçici süflî işlere dalan nefsin ve bulunduğum haldeki fani hayat işlerinin etkisi olmadan, İzzet-i Celâl'in ve kemâl sırlarını kendisinde toplayan Resulünün kudret rütbesinin gerektirdiği şekilde (yazdım.)

İlâhî, (bu münâcâtı) Hz. Nebî'nin/Peygamber'inin (s.a.v.) rütbesinin senin katında resmettiğinden daha yüce olduğuna, ona hiçbir rütbenin eşit ve onun kadar yüce olmadığına inanarak ve şahitlik ederek mele-i a'lâ ve mele-i esfelden³² kudsî ve yüce huzuruna getirdim.

Yine (münacatı), onun Hazret-i Cem'inden külli muhâzât ve cem'iyet-i zâtiyye rütbesinden, zikrettiğimden daha yüce ve vafettiğimden daha aziz olduğuna inanarak ve şahitlik ederek huzuruna getirdim. Zira onun (s.a.v.) yüceliği takyid hükmü altına girmez. Onun (s.a.v.) zatının hakikat ve sıfatları sınırlanmayacak ve hasredilmeyecek kadar yücedir.

Allah'ım! Hz. Nebimizin (s.a.v.) senin ilminin tayinlerinden ilk tayin olduğuna, gaybının suretlerinden ilk suret olduğuna ve onun nuruyla varlık vücudunun bütün tayinlerinde, bütün varlık mertebelerinde ve cömertlik ve yücelik derecelerinde yol aldığına şahitlik ettiğime seni şahit tutarım.

İnsan mertebelerinin en mükemmel şekliyle gerçekleşmesi ve ortaya çıkması için, senin huzurundan imkân mertebelerine yönlendirdiğinden beri onun kendisini geçirdiğin mertebelerden başkasına geçmediğine ve vardığı mertebelere varmadan onu noksanlıktan uzak kıldığına şahitlik ederim.

Zatının güzel tecelli etmesi ve esma-i hüsnânın kemal noktalarının ortaya çıkması için, mutlak gaybtan muğlak (bilinmeyen/kapalı) sır ile onu çıkardığından beri -şühûd ve vücud mertebelerinin en kemal noktasında onu ortaya çıkarmana kadar- o, cem' huzurunda senin inayetinde/gözetiminde olmaya devam etmektedir ve sen de varlık âleminde intikali için ona şahit olmaya devam ediyorsun.

Allah'ım! Senden, bu nurdan mütalaaları ve gaybî nurları, ruhânî ve cismânî bütün mahlûkatının görmeleri ve şahitlerin kalktığı gün bu mütalaalarda hidayet ve irşat konularında zikrettiklerime şahitlik etmeleri için Rahmâniyyet arşına yükseltmeni istiyorum.

Bu mütalaada atalarının cihetiyle onun (s.a.v.) vacip haklarının hepsini bilmediğimden/kapsayamadığımdan uhrevî makamda bir noksanlık ortaya çıkarsa, bu benim dünyevi cihetle kusurumdandır. Bu noksan gerçek ve kastedilen değildir. Noksanlık yoksa bu senin geniş lütfunun ve kapsayıcı ilminin feyzindedir.

Allah'ım! Halil'in lisaniyla yüce huzurunda sana münacatta bulunuyorum: Senden Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) atalarından Halil'in sabah-akşam kendisi ve zürriyeti için istediğini istiyorum. Yine senden kadîm zatî tecellinin devamını, dünyada, berzahlarda ve uhrevî

³¹ el-Kalem 68/4: "Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."

³² Mele-i A'la: Genellikle seçkin meleklerin oluşturduğu yüce topluluk anlamı verilen bir Kur'an tabiri. Mele-i Esfel: Yeryüzünün sakinleri. "Mele" kavramı bir Kur'an-ı Kerim kavramı olup genellikle toplulukları yönetenleri ifade etmek için kullanılır. Bu kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Mehmet Tözlüyurt, "Kur'anî Bir Kavram Olarak Mele'nin Semantik İncelemesi" *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 2015, c: 13, sayı. 2, 807-826.; İbrahim Çelik, "Mele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/36-37.; Mustafa Öztürk, "Mele-i A'la", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), Ek-2/242-244.

makamlarda üzerinden geçeceğimiz ve yanında duracağımız en geniş, en kâmil ve daim feyzi istiyorum.

Ey Rabbim, beni ve oğullarımı büyük tehlikelerden ve gaybî yazgılardan ve hissî suretlere ibadet etmekten, manevî ahvâlin tağutlarından koru! Rabbimiz, duamı kabul et ve ümidimi gerçekleştir!

Allah'ım, kıyamet günü amellerin sayfalarının neşredildiği ve sağdan ya da soldan verildiği gün, bana bu sayfamı kutsiyet ve yücelik sahibi zatının nurlarının geldiği cihetten ve peygamberinin nurunun ve Resulünün ruhunun şahitlik ve güzellik huzuruna herhangi bir engel ve gecikme olmadan indiği yoldan ver!

Kerem ve cömertlik denizinden yokluk/adem durumunda sabit ve hakikî olan zatıma feyiz verdiğin gibi hükmî zatıma, zat/ayn kalmayınca ve küllî kulluğun ve yüce/övülmüş varisliğin gerektirdiği ayrılığı bir araya getirinceye kadar, feyiz ver.

Âmin, Allah'ım kabul et! Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Fâtih ve hâtim Hz. Peygamber'e (s.a.v.), onun âli ve ashabına salat olsun. Bitti.

5. MÜNÂCÂTIN ARAPÇA METNİ³³

[a/45] بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ * وَصَلٰی اللّٰهُ عَلٰی سَیْدِنَا مُحَمَّدٍ الرَّؤُفِ الرَّحِیْمِ * وَبَعْدَ فَهٰذِهِ مَنَاجَاتُ اِلٰهِيَةِ

تتضمن زيد ما تقدم في هذه المطالع النورية* جعلتها لهذا المؤلف³⁴ الشريف خاتمة راجيا بما حسن الخاتمة*

فجاءت والله الحمد كالشمس الضاحية* في المطالع الصاحية*

وهي هذه إلهي* إني أشهدك أشهد الأئمة من الأسماء* في حضرة الجمع والعماء³⁵ وأشهد* العنصر الأعظم الذي خلقته في المادة العمائية بالفيض الأقدم* وأشهد من حضر عنه حضرة الأحدية* من حُجَّاب حمى الوحدة الذاتية* من الملاء³⁶ الأعلى الذين هم وسائط الرفد والجود وروابط الفيض من حشرة الجمع والوجود* وأشهد العقل الأول المسمى بالقلم الأعلى* واللوح المحفوظ عن المحو والتغير لما في من الأنشا والأعمال³⁷ وأشهد العرش العظيم الذي هو مستوى الرحمن* والكرسي الكريم الذي هو موضع يظهر فيه القدمان* وأشهد حملة عرشك من الروحانيين* وحفظة أسرارك من الكروبيين وأرواح عمار السماوات السبع* من الملائكة المقربين* وأرواح جميع الرسل والأنبياء وأرواح الكمّل من الأولياء والمؤمنين أجمعين* وأشهد جميع الصور العلوية السماوية والصورة السفلية الأرضية*:

بأن هذه المطالع النورية* والمشارك السنوية الروحية التي أعزبت عن صورة حقيقة نبيك محمد صلى الله عليه وسلم وشرف وكرم وعن كيفية انبعاثه من الجمع العمائي الأحدي بالتجلي الذاتي (في مرتبة الأحدية) الجمعي الواحدي

³³ Metnin yazımında Ayasofya nüshası esas alınmış olup diğer nüshadaki farklar dipnotlarda gösterilmiştir.

³⁴ Burada kastedilen *el-Metâliu's-Seniyye* isimli eserdir. Abdullah Bosnevî'nin bu eseri *el-Hakikatü'l-Muhammediyye* isimli kitapta yayınlanmıştır. Yusuf en-Nebehânî, *el-Hakikatü'l-Muhammediyye İnde Ektâbi's-Sâdeti's-Sûfiyye İslâmen ve İmânen ve İhsânen*, tahk. Âsım İbrâhim el-Keyyâlî (Beyrut: Küttâb-Nâşirün, 2012), 657-727.; Yusuf en-Nebehânî, *Cevâhiru'l-Bihâr*, 1553-1608.

³⁵ أ: العمى

³⁶ أ: الملاء

³⁷ أ: الإنشاء والإملاء

(في في مرتبة الواحدة)* وعبوره على³⁸ المراتب الغيبيّة والعوالم الروحية* إلى أن تعين في الصورة البشرية الرتبة المظهرية الكلية لجنابك الأقدس الأعلى* وسوح وحدتك الأسمى* إنما كتبها على ما تقتضيه حضرة وجوبك من التجلي والظهور الكلي* وتطلبه رتبة شهودك في المظهر الكمالي* الذي لأجله 1. [و45/b] فتحت أبواب الحضرات الأسمائية³⁹ المستجنة في الأحدية الذاتية* والخزائن⁴⁰ الجورية الغيبية المتأثرة في الحضرة العلمية وعلى ما تقتضيه الظهور الكلي المحمدي* والجمع الذاتي الأحدي الذي لأجله خلقت جميع العوالم العلوية والسفلية ورتبت جميع الأمور المعنوية والحسية*

ولتحققه بالسر الجمعي العلي* والجمع الذاتي الأحدي* الألي* و⁴¹ جعلته مرأة⁴² لوجهك الكريم* ومظهرًا تامًا للجمع الأسمائي والنور القديم

وقد نهبت على ذلك بقولك تعاليت "وإنك لعلى خلق عظيم"⁴³* (يتعلق لقوله كتبه) من جهة الإفاضة والإمداد من حضرة الرفد والجود* ومن جهة العبودية المحضية التي تقتضي الأعراض عن الغير والاستغراقية في أنوار الوحدة والشهود*

من غير تحكم لي من جانب النفس التي تنبسط بالأمور السفلية الزائلة* والأحوال الحية الآفلة على ما هو الأمر عليه واقتضته عزة جلالك* ورتبة قدر رسولك الجامع لأسرار كمالك

وجئتُ بها إلهي إلى جنابك الأقدس الأجل* بمحضر من الملاء الأعلى والأسفل معتقدًا ومشاهدًا بأن رتبة نبيك صلى الله عليه وسلم عندك أعلى مما رسمت فيها وأعظم من أن تساميتها رتبة أو تحاذيها*

وبأن توجهه من حضرة جمعك إلى رتبة المحاذاة الكلية* ورتبة المسامة للجمعية الذاتية أجل مما ذكرتُ وأعز من الذي وصفتُ لأن جهة الطلاقة صلى الله عليه وسلم لا تدخل تحت حكم التقييد وأوصاف حقيقته ونعوت ذاته عالية عن الحصر والتحديد*

إلهي أشهدك بأني أشهد أن نبينا صلى الله عليه وسلم أولُ تعين من تعينات علمك وأولُ صورة من صور غيبك وأنه سار بنوره في جميع التعينات الوجودية في مراتب الوجود* ومظاهر حضرات الكرم الجود*

أ: عن 38

39 Hazret-i Vâhidiyyetin ortaya çıktığı mertebe olup, Hazret-i Vâhidiyyetten sonra gelir.

أ: الخزائن 40

أ- و 41

أ: مرءًا 42

43 el-Kalem 68/4.

وأنه مدّ وجهته من حضرة قريبك إلى مراتب الأمكان* [و46/a] الظهور والتحقق بأكمليّة مراتب الإنسان* ما عبر إلا على⁴⁴ ما مررت به عليه وما وصل إلى موطنٍ إلا وقد ظهّرتَه من شوايب النقص قبل وصوله إليه وإنه من مُدّ⁴⁵ أفرزته من الغيب المطلق بالسر المغلق* لأجل تجليات ذاتك الحسنى* وإظهار كمالات أسمائك الحسنى* ما زال منظورًا لعينك في حضرة الجمع والجود وما زلت مشهودًا له في تنقلاته في أطوار الوجود* إلى أن أظهرته في أكمل مراتب الوجود والشهود

إلهي أسألك (أسئلك) أن تعلق هذه المطالع النورية* والمشارك الغيبية تحت عرش رحمانيتك ليراها جميع خلقك من الروحانيين والجسمانيين⁴⁶* فيشهدوا⁴⁷ يوم تقوم الأشهاد بما ذكرته في هذه المطالع من الهداية والإرشاد* فإن ظهر فيها في ذلك الموطن الأخروي نقص لأجل أني لم أستوفِ جميع حقوقه الواجبة له صلى الله عليه وسلم* من جهة الآباء الأجداد فهو من قصوري من جهة هذه النشأة الدنيوية لا أنه⁴⁸ هو الواقع أو المراد* وإلا فذلك من فيض فضلك الواسع* وإفاضة علمك* المحيط الجامع*

إلهي أناجيك بلسان الخليل* عند بابك الجليل فأطلب منك الانقياد الذي طلبه الخليل لنفسه ولذريته من آباء سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم في صحبه⁴⁹ وأمسه وأطلب أيضًا منك استدامة التجلي الذاتي الأقدم* والفيض الدائم الأتم الأعم في النشأة الدنيوية* والبرازخ المثالية والموافق الأخروية* التي يقع لنا العبور عليه والوقوف لديه واجنبي يا رب وبنّي من الخواطر الصلبية والواردات الغيبية أن نعبد⁵⁰ الصور الحسية* وطواغيت الأحوال المعنوية ربنا و تقبل دعائي وحقق فيك رجائي*

إلهي إذا نُشرتْ صحفُ الأعمال يوم القيمة وأوتيتْ باليمين أو الشمال* فأعطني صحيفتي هذه من الجهة التي تمى⁵¹ أنوار ذاتك ذات [و46/b] العظمة والقدس* والطريق الذي نزل منه نور نبيك وروح رسولك إلى حضرة الشهادة والحسن* من غير تعويق في النزول* ولا تأخير في الوصول

وأفض على وجودي الحكمي من بحر الجود والكرم* كما أفضت على حقيقتي وعيني الثابتة في حال العدم* حتى لا تبقى لي عين* ويجمع الفرق والبين الذي تقتضيه العبودية الكلية* والوراثة المحمّدة*

44. أ. على

45. أ. هذا

46. أ. والحسيانيين

47. أ. إلى

48. أ. لأنه

49. أ. صحبه

50. أ. أصنام

51. أ. تلي

آمين اللهم آمين* والحمد لله رب العالمين وصلى الله على فاتح الخاتم* وعلى آله وصحبه أجمعين. تم

SONUÇ

Bir sanat eseri olan ve sanatçının sanat endişesini bir kenara koyarak tüm samimiyetiyle yazdığı münâcâtlar, klasik edebiyatımızda birçok sanatçı tarafından ya bir eserin içinde ya da müstakil olarak manzum ve mensur şekillerde yazılmıştır. Bunlardan biri de XVII. yüzyılda yaşayan ve “Şârih-i Füsûs” olarak meşhur olan Abdullah Bosnevî'nin Arapça kaleme aldığı mensur münâcâttır. Çalışmanın konusu olan münâcâtın iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlar, yine Bosnevî'nin kendisine ait olan, *Metaliu'n-Nûri's-Seniyyi el-Mebni an Tahâreti Nesebi'n-Nebiyi'l-Arabi* adlı Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) ebeveyninin Müslüman olduğunu ispat etmek için yazdığı eserinin hemen sonunda ve sanki onun devamı niteliğindedir. Zira müellifin, eserin daha başında önceki eseri kasteden “Bu, yukarıda geçen nurlu bölümlerin özünü içeren ilahî münacattır. Güzel sonu ümit ederek münacatı bu eserin hâtimesi kıldım.” şeklinde ifadesi vardır. Ayrıca Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) nereden, nasıl ve niçin bu dünyaya geldiğini anlattığı önceki eserini neden yazdığını ifade eder. Dolayısıyla her ne kadar ayrı bir esermiş gibi görünse de bu münâcâtın tam olarak müstakil bir eser olamayacağı kanaatindeyiz. Bosnevî'nin, mutasavvıf kimliğinin ön planda olduğu eserinde, oldukça fazla tasavvufi kavramlar kullandığı görülmüştür. Bu kavramların özellikle yine kendisinin kaleme aldığı Füsüs şerhinin mukaddimesinde geçen kavramlar olduğu tespit edilmiştir. Münâcâtın genelinde, önceki eserin muhtevasına uygun olarak, Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) övgüsünün yapılması ve özellikle Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) için yazdıklarının ruhanî ve cismanî tüm varlıklar tarafından görülmelerinin ve onların kıyamet günü şahitlik etmelerinin istenmesi dikkat çekmektedir. Müellifin şahitlik etmelerini istediği varlıkları da özellikleriyle tek tek belirtmesi bu konudaki ilmî derinliğinin açık göstergesidir. Bosnevî, münâcâtında samimi bir şekilde aczini ve kusurlarını da dile getirerek affını dilemiş, kendisi ve ailesi için Allah'tan birtakım isteklerde bulunmuştur. Çalışmada klasik edebiyatımızdaki münâcât türü, Abdullah Bosnevî ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiş, Abdullah Bosnevî'ye ait olan Arapça münâcâtın tercümesi ve tahlili yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Abdullah Bosnevî. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. İstanbul: Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 9262.
- Abdullah Bosnevî. *Tecelliyât-ı Arâisu'n-Nusûs fî Manassâti Hikemi'l-Fusûs*, İstanbul: Matbâyı Âmire, 1290/1874.
- Ahmed Fakih. *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's- Şerîfe*. haz. Hasibe Mazıoğlu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974.
- Akkuş, Mehmet - A. Yılmaz. *Osman-zâde Vassaf Sefine-i Evliya*. 3. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- Bankır, Mehmet Malik. “Te'lif ve Tercüme Bir Eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevî”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 27, (2005), 155-168.
- Bankır, Mehmet Malik. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Metin-İnceleme-Sözlük)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Çelik, İbrahim. “Mele”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/36-37. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Cürcânî, Seyyid Şerif, *Ta'rifât-Tasavvuf Istılahları Sözlüğü*, Terc. Abdülaziz Mecdi Tolun, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.
- Erginli, Zafet vd., *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.

- İbn Arabi, *Futuhât*, 1/345.
- İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: 1977.
- Kara, Mustafa. "Abdullah Bosnevi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/87. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Karakuş, Yasin. *İhyâ'dan Hikmetler*. İstanbul: DBY Yayınları, 2021.
- Kartal, Alparslan. "Bir Nebevî Gelenek Olarak Münacât ve Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Yeni Bulunan Bir Münacâtı", 13/2 (2018), 491-515. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13109>, ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY
- Kartal, Abdullah. "Bursa'da Bosnalı Bir Melâmî Abdullah Bosnevî", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*. 6 (1994), 297-311.
- Kartal, Abdullah. *Abdullah Bosnevî ve Merâtib-i Vücûd ile İlgili Bir Risalesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi. 1996.
- Koçın, Abdülhakim. *Türk Edebiyatında Münâcât*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Kurnaz, Cemal. *Münâcât Antolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Macit, Muhsin. "Münâcât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/562. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Mütercim Asım Efendi. *el-Okyânûsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît/Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi*. Terc. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Özcan, Abdülkadir. *Şakâik-i Numaniye ve Zeyilleri Vekâiyü'l-Fudalâ*. 1. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Öztürk, Mustafa. "Mele-i A'la". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2/242-244. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Sarı Abdullah Efendi. *Cevheretü'l-Bidaye*. İstanbul: Süleymaniye Ktp. Ayasofya, 1786.
- Şemseddin Sâmî. *Kamûs-i Türkî*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.
- Uz, M. Ali. "Abdullah Bosnevî". *Konya Ansiklopedisi*. 1-5. Konya, 2010.
- Tözluyurt, Mehmet. "Kur'anî Bir Kavram Olarak Mele'nin Semantik İncelemesi" *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 13/2 2015, 807-826.
- Yavuz, A Fikri, İ. Özen(hzl.) (1972). *Bursalı Mehmed Tahir Osmanlı Müellifleri*. C. 1. İstanbul: Meral Yay.
- Yıldız, Alim. *Türk İslâm Edebiyatı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020.
- Yılmaz, Necdet. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVII. yüzyıl)*. İstanbul: Osav Yayınları, 2001.
- Yusuf en-Nebehânî, *el-Hakikatü'l-Muhammediyye İnde Ektâbi's-Sâdeti's-Sûfiyye İslâmen ve İmânen ve İhsânen*, tahk. Âsım İbrâhim el-Keyyâlî. Beyrut: Küttâb-Nâşirûn, 2012.
- Yusuf en-Nebehânî, *Cevâhirü'l-Bihâr*, 1553-1608.
- Yuvalı, Abdülkadir, Ali Aktan (hzl.) *Mehmed Süreyya Sicill-i Osmânî*. 3. İstanbul: Sebil Yay, 1995.

STRUCTURED ABSTRACT

Prayer means expressing the demands that will be made to Allah, verbally or in writing. In Islamic literature, on the other hand, it refers to the servant's confession of his helplessness in the face of Allah's majesty, and asking for his grace and help in feelings of love and reverence.

Since the main goal of prayer is to present one's condition to God and to pray to him/her, prayer means a dialogue between the servant and God. In many places in the Qur'an, Allah commands people to pray and promises that when they are prayed, he/she will respond to them. While human beings express their wishes by praying, they praise Allah with various attributes with all their sincerity and helplessness. An artistic expression of these expressions is the genres we call munajat.

In the Qur'an, there are many prayers and arguments from the language of the prophets. In addition, there are many narrations about the munajats of the prophets in hadith sources. Some prayers of the Prophet Muhammad constituted a source for munajats and thus the first examples of munajat were seen in Arabic literature after Islam. Munajat in Persian literature is known as "niyâyiş" and the first examples of its kind are X. and XI. seen over the centuries.

Munajat, generally means begging, praying, and as a literary term, it refers to works in verse and prose that are mostly written for the purpose of invoking Allah. Munajats, which is a work of art, but which the artist wrote with all sincerity by putting his artistic concern aside, have been written in verse and prose by many artists in our Classical literature, either in a work or independently.

One of the prose munajats, of which we have come across a few examples, is the detached munajat written by Abdullah Bosnevi in Arabic. Abdullah Bosnevi, one of the 17th century Ottoman scholars, became famous as "Şârih-i Füsûs" and was known as "Bosnevi" in relation to the place where he was born. He produced more than sixty works in many fields, especially in Sufism. Some of these works are brought together in the form of a magazine in libraries. Abdullah Bosnevi is an Ottoman scholar who is well-versed in mental and moral sciences, and is also a sufi poet. Thanks to his dominance in scientific and mystical issues, he contributed to the development and spread of Sufi thought with his works.

The two identified copies of the munajat, which is the subject of the study, are at the end of the work *Metaliu'n-Nûri's-Seniyyi el-Mebni an Tahareti Nesebi'n-Nebiyyi'l-Arabi*, which is also his own. The work in question is a work written to prove that the parents of our Prophet were Muslims. Munajat is at the end of his work, as if it were a continuation of it. Therefore, the artist praised the Prophet Muhammad throughout his speeches. Bosnevi, who sincerely expressed his weakness and faults and asked for forgiveness, made some requests from Allah for himself and his family. It has been seen that the author has used quite a lot of mystical concepts in the work in which his sufi identity is at the forefront.

In the study, brief information about the type of munajat in our classical literature, Abdullah Bosnevi and his works was given, and the translation and analysis of the Arabic munajat belonging to Abdullah Bosnevi was made.